

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 917/1, донетом на седници одржаној дана 9. априла 2026. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Љубице Петковић** под насловом „Хеленско реторско наслеђе и васпитни обрасци у говорима владике Николаја Велимировића”, урађену под менторским руковођењем др **Ане Елаковић-Ненадовић**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Предраг Мутавцић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Неохеленистика

Датум избора у звање: 31.10.2023.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Катарина Поповић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Андрагогија

Датум избора у звање: 27.05.2020.

Установа на којој је запослен: Филозофски факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Снежана Божанић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Медијевистика

Датум избора у звање: 29.10.2020.

Установа на којој је запослен: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

4. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Тихон Ракићевић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Теорија иконе

Датум избора у звање: 25.01.2025.

Установа на којој је запослен: Академија СПЦ за уметност и конзервацију

5. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Драгана Димитријевић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Класичне науке

Датум избора у звање: 17.09.2024.

Установа на којој је запослен: Филозофски факултет Универзитета у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Љубица (Јован) Петковић
Датум и место рођења:	22. октобар 1989. године, Сремски Карловци
Наслов мастер рада:	„Реторска вештина Светог Јована Златоустог“
Датум одбране мастер рада:	30.09.2016.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Реторика

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. Петковић, Љубица, Теранић Берић, Јелена. *Библиографија владике Јована Пурића*. Нови Сад: Архив Војводине: Библиотека Матице српске: Градска библиотека, 2025. 342 стр., илустр. Библиотека Посебна издања. ISBN 978-86-6178-232-9.

2. Петковић, Љубица. „Историјско-библиографски преглед реторичких уџбеника на српском језику.” *Савремена библиотека*. 2022, год. 34, бр. 39, стр. 395–427. ISSN 0353-0655. DOI: 10.18485/nbks_sb.2022.34.39.14.

3. Петковић, Љубица. „Секундарни и терцијарни електронски извори у односу на традиционалне референсне збирке.” *Глас библиотеке: часопис за савремено библиотекарство*. 2022, бр. 28, стр. 29–39. (M53)

4. Петковић, Љубица. „Историјско-библиографски преглед изучавања верске наставе и уџбеника православне веронауке код Срба од 18. до 21. века.” *Савремена библиотека*. 2021, год. 33, бр. 38, стр. 201–253, фотогр. ISSN 0353-0655. DOI: 10.18485/nbks_sb.2021.33.38.13.

5. Петковић, Љубица. „Рукописне књиге у фонду Библиотеке Богословије светог Арсенија у Сремским Карловцима.” У: Петровић, Весна (уред.). *Манастири и библиотеке чувари културне баштине: зборник радова са стручног скупа одржаног 29. и 30. јуна 2020. године у манастиру Велика Ремета*. Ириг: Српска читаоница; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2021. Стр. 43–49. ISBN 978-86-89117-28-8.
6. Петковић, Љубица. „Језик и писмо у корелацији са културним и националним идентитетом.” У: *Зборник радова*. 1. изд. Нови Сад: Градска библиотека, 2020. Стр. 59–70. ISBN 978-86-89791-73-0.
7. Петковић, Љубица. „Књиге у библиотекама Србије штампане у Митрополитско-гимназијалној типографији у Сремским Карловцима.” У: Петровић, Весна (уред.). *Манастири и библиотеке чувари културне баштине: зборник радова са стручног скупа одржаног 15. и 16. маја 2019. године у манастиру Велика Ремета*. Ириг: Српска читаоница; Велика Ремета: Манастир Велика Ремета, 2020. Стр. 89–98. ISBN 978-86-89117-22-6.
8. Петковић, Љубица. „Поклон библиотека војводе Момчила Ђујића Карловачкој богословији.” У: Јаблановић, Катарина (уред.). *Сарадња библиотека са библиотекама традиционалних цркава и верских заједница у Републици Србији: зборник радова стручног скупа [на тему] сарадња библиотека са библиотекама традиционалних цркава и верских заједница у Републици Србији*, Краљево, 5, 6. и 7. октобар 2020. Краљево: Народна библиотека "Стефан Првовенчани", 2020. Стр. 309–320. ISBN 978-86-80522-99-9. <http://kv-biblio.org.rs/wp-content/uploads/2021/02/20-Ljubica-Petkovic-2020.pdf>.
9. Петковић, Љубица. *Поклон библиотека војводе Момчила Ђујића Карловачкој богословији: каталог*. Сремски Карловци: Епархија сремска: Богословија Светог Арсенија, 2020. 186 стр., илустр. ISBN 978-86-88425-06-3.
10. Арбутина, Сања, Драган Јовановић, Љубица Петковић, Александра Роквић. „Сарадњом до нове парадигме: постигнућа и нови квалитет у пословању Градске библиотеке у Новом Саду.” У: Стојменовић, Виолета (уред.). *Сарадња и партнерства: креирање нове заједничке визије за библиотеке: зборник радова*. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Врање: Јавна библиотека "Бора Станковић", 2020. Стр. 201–215. ISBN 978-86-911271-4-5.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Хеленско реторско наслеђе и васпитни обрасци у говорима владике Николаја Велимировића

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања докторске дисертације је проучавање хеленског реторског наслеђа и васпитних образаца кроз реторичку анализу тематских беседа, предавања и јавних говора владике Николаја Велимировића одржаних на универзитетима и јавним скуповима у Краљевини Србији, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевини Југославији, Енглеској и Америци. У раду је посебна пажња била усмерена ка дефинисању васпитног садржаја реторике који се огледа у његовом беседништву и који утиче на формирање свести, моралних вредности и друштвене одговорности код слушалаца. Реторичка анализа Николајевих говора заснивала се, пре свега, на хеленској и римској реторици (Аристотел, Цицерон и Квинтилијан), као и на принципима модерне реторичке теорије (Перелман, Келсен). У тези се детаљно истражује реторичка структура Николајевих беседа – композиција, стилске фигуре, тропи, као и методе убеђивања (*logos, ethos, pathos*). Поред овога, у раду су посебно биле разматране и дефинисане доминантне реторичке стратегије уз помоћ којих је владика Николај успео да оствари значајно фактичко дејство на слушаоце – ефицијентност. Стога се овде говор не посматра само као језички феномен, већ и као средство мишљења, убеђивања, образовања и друштвеног деловања. Посебно се утврђује и дефинише присуство утицаја хеленског реторског наслеђа на структуру и стилске одлике Николајевог беседништва, са посебним акцентом на васпитне моделе који су препознати у хеленском васпитном и образовном обрасцу (*παιδεία*). Кандидаткиња тако наводи Јегеров став према којем овај антички појам треба разумевати као свесни идеал образовања и културе, који подразумева обликовање мислећих личности у друштву. Стога овај рад указује на сличности, али и на терминолошке и концептуалне разлике између принципа на којима је почивало античко образовање и модела савремене науке о образовању. У ту сврху, поред поменутих античких васпитних образаца, анализирају се и педагошки, као и андрагошки елементи који су доминантни у говорима владике Николаја.

Основни циљ дисертације је анализа тематских беседа владике Николаја Велимировића – њиховог језика, стила, реторичких стратегија и дидактичких елемената – како би се утврдио начин на који његов говор функционише као средство моралног и културног образовања и деловања. Циљ ове дисертације јесте да се путем анализе дискурса идентификују специфичне реторичке и комуникационе стратегије, као и дискурзивни модели присутни у беседама владике Николаја, при чему херменеутички приступ представља оквир за разумевање друштвене функције и утицаја васпитног говора. У раду се посебно наглашава и утврђује применљивост реторичког садржаја и стратегија којима се владика Николај служио у својој говорничкој делатности, а који би могли послужити као могући теоријски образац у савременом образовању. Истраживање истовремено тежи расветљавању динамичког односа између говорника и његовог аудиторијума, као и дефинисању специфичних реторичких поступака уз помоћ којих владика Николај изграђује ауторитет, стиче поверење и успоставља аутентичан дијалогички однос са својом публиком.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидаткиња у својој дисертацији полази од хипотезе да беседничка делатност владике Николаја Велимировића представља аутентичан модел педагошке реторике, у којој се уметност убеђивања (реторичка функција) сједињује с уметношћу васпитања и моралног обликовања (васпитна функција). Тиме његов говор превазилази границе класичне духовне беседе и постаје интегрални део световног, културно-образовног дискурса. Иако се реторички систем беседа

владике Николаја заснива на класичном реторичком канону (*inventio, dispositio, elocutio, memoria, actio*), он је истовремено усмерен и ка савременим темама и друштвено-политичкој проблематици. Истраживање показује да се васпитна функција Николајевих беседа огледа у духовном васпитању, националној одговорности и унутрашњем преображају појединца.

Помоћна хипотеза дисертације полази од становишта да беседничка вештина владике Николаја има изразито етички карактер, будући да је усмерена ка моралном развоју слушалаца и читалаца. Ово становиште се најбоље огледа у односу између владике Николаја и његове публике, који се темељи на етосу ауторитета, али и на специфичном дијалошком односу између учитеља и ученика, што уједно представља основну одлику педагошке реторике.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Љубице Петковић има 204 нумерисане стране, од чега 130 страна чини централни део доктората, док 52 чине прилози који обухватају интегрални текст анализираних беседа владике Николаја Велимировића, као и изабрани прилози из периодике. Списак литературе броји 171 јединицу. Поред тога, ова дисертација садржи, у складу са важећом нормом, насловну страницу на српском, енглеском и руском језику, речи захвалности, садржај, биографију кандидаткиње, сажетак на српском, енглеском и руском језику, као и Изјаву о ауторству, Изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и Изјаву о коришћењу.

Дисертација обухвата следећа поглавља: 1. *Увод*, 2. *Културно-историјски и друштвени контекст живота и деловања владике Николаја Велимировића*, 3. *Говорничке одлике владике Николаја Велимировића*, 4. *Pathos, logos и ethos владике Николаја Велимировића*, 5. *Хеленско реторско наслеђе и васпитни образци у говорима владике Николаја Велимировића*, 6. *Реторичка анализа корпуса беседа владике Николаја Велимировића*, 7. *Васпитне тенденције и фактичко дејство реторичког модела владике Николаја Велимировића*, 8. *Синтеза резултата реторичке анализе корпуса и педагошке реторике владике Николаја Велимировића*, 9. *Фактички утицај педагошке реторике и ефицијентност говора владике Николаја Велимировића*, 10. *Један од могућих педагошко-реторичких модела тематске беседе*, 11. *Закључак истраживања*, 12. *Литература*, 13. *Прилози*.

У уводном делу рада, кандидаткиња дефинише предмет истраживања, уз кратак осврт на његов научни допринос, методолошки оквир и теоријске претпоставке на којима се темељи докторска дисертација.

У другом поглављу под насловом *Културно-историјски и друштвени контекст живота и деловања владике Николаја Велимировића*, кандидаткиња износи детаље о образовању и богословској делатности владике Николаја, као и о почецима његовог беседничког и књижевног стваралашта. У својој првој беседи, објављеној у *Хришћанском веснику* под псеудонимом *Minor* на тему „Наше црквено беседништво“, владика Николај указује на све проблеме и мањкавости дотадашњег црквеног беседништва. Том приликом он наглашава да је беседништво уметност, те да не поседује свако таленат да буде уметник или беседник. Кандидаткиња наводи како је стилска обрада проповеди углавном била запостављена међу свештенством, превасходно због недостатка реторичких, односно омилитичких знања. Говорништво јеромонаха Николаја одликовали су „продоран глас (баритон), дикција, изражајност, продоран и понекад оштар поглед“, при чему је све то било чврсто утемељено на његовом широком образовању, култури и информисаности. У београдској Саборној цркви Николај је изградио углед врсног проповедника, држећи изузетно упечатљиве беседе, најпре у престоничким храмовима, а потом и у осталим црквама широм Србије. Кандидаткиња наводи да се у том периоду учача снажан утицај традиционалног беседништва на основна питања хришћанске етике и догматике, која уједно представљају основне животне теме. Верске истине су се излагале систематично и усклађивале са логиком, што се јасно огледало у логичком закључивању и реторичкој аргументацији. У том контексту, владика Николај се потврђује као интелектуално снажан говорник и вешт дијалектичар. Живећи у добу великих државних превирања, он је својом усменом и писаном

речју, кроз верска начела, настојао да образује и васпитава децу, омладину и одрасле, што чини средишњи предмет овог истраживања. Као хришћански апологета, владика је развијао снажну антитезу атеизму, истовремено пролазећи кроз сопствена унутрашња преиспитивања у погледу појединих богословских питања. Тематику његових беседа чине централна питања етике и догматике. Његове беседе радо су слушали Александар Карађорђевић, као и Петар II Карађорђевић, који га је посећивао у Жичи. Иначе, краљ Петар I одликовао је тадашњег јеромонаха Николаја још 1911. године Орденом Светог Саве четвртог реда. Кандидаткиња наводи да је развој његове богословске мисли био тесно повезан са његовим беседничким радом, док су на избор тема пресудно утицали бројни историјски догађаји. Ауторка у раду издваја два кључна периода његовог стваралаштва: први, назван „доохридски“, и други, „охридски“, који се описује као духовно зрелији и плоднији. У том другом периоду долази до суштинског преображаја владичине мисли, која постаје изразито богословска, библијско-патристичка и дубоко укореењена у православној традицији. Стога кандидаткина истиче да је за њено истраживање, када је реч о препознавању хеленског наслеђа и васпитних образаца у говорима владике Николаја, значајније проучавање његове доохридске беседничке делатности. По мишљењу књижевника и теолога Григорија Божовића, владика у једном тренутку напушта високи књижевни стил беседништва и окреће се писању омилија које тумаче Јеванђеље. Управо су у Охриду настала његова најобимнија богословска дела. На овом месту кандидаткиња износи кратак хронолошки след образовања владике Николаја. Као епископ охридски, он одлази на Свету Гору, где се кроз поуке тамошњих монаха и подвижника, учио активном подвижничком животу, вери и непрестаној молитви. За разлику од овог периода, владика је током студија у западноевропским земљама првенствено проучавао западну филозофску литературу, чије изучавање је код њега касније покренуло многа егзистенцијална питања, као и проблеме људског духа и живота уопште. Временом, захваљујући дубљем упознавању са делима светих отаца, владика трага за коначним решењем свих религиозних и филозофских дилема, те долази до закључка да су она решива једино кроз заједницу са Христом, у кога је он искрено и дубоко веровао. Упоредо са његовом борбом против западног индивидуализма и рационализма, у владици је и даље тињало велико одушевљење источњачком мудрошћу, у којој је покушавао да пронађе одговоре на питања која су га заокупљала. Бавио се питањем индијскиг пантеизма, као и панантропизма. Из тог контекста произлази идеја о универзалном човеку, према којој су неки његови ученици имали негативан став. Услед неслагања сав ничеовским концептом надчовека, као и са пратећим филозофским и верским питањима, он се све више окретао Истоку, од којег га је касније суштински одвојио сам Његош. Након тог кратког периода, владика је у својим делима *Реч о Свечовеку*, *Писма из Индије* и *Теодул*, превазишао почетну очараност Индијом.

Владика Николај је уживао велики углед и сматран је једним од највиших моралних ауторитета, због чега је његова реч имала изузетну тежину и снажан одјек у јавности. Управо из тог разлога, државне власти су га, захваљујући његовом утицају у англосаксонском свету, ангажовале у дипломатским мисијама. Тако је, на позив Николе Пашића, упућен у Лондон са задатком да заступа интересе свога народа. Као званични изасланик Српске краљевске Владе радио је на промовисању идеје о стварању заједничке државе Јужних Словена, што се јасно уочава у његовим говорима одржаним у Енглеској, где је главни акценат био на панхуманизму и панславизму. Он је пажљиво пратио не само дешавања унутар сопственог народа, већ и шире европске идеолошко-политичке токове, укључујући тадашња научна и друштвена кретања. Године 1916. одржао је и знамениту беседу на обележавању три века од Шекспирове смрти.

Кандидаткиња наводи да је управо његова оригинална мисао, утемељена у православној традицији, али истовремено отворена према ширим европским културним токовима, омогућила владици да током Првог светског рата постане релевантан учесник у ширим духовним и интелетуалним кретањима тог времена. Беседничка делатост владике Николаја насилно је прекинута почетком Другог светског рата, када је ухапшен 12. јула 1941. године, одведен у манастир Војловицу, а потом интерниран у злогласни концентрациони логор Дахау. Пред сам крај рата премештен је из логора у притвор, најпре у јужном делу Баварске, а потом у Беч, одакле је ослобођен 8. маја 1945. године. Извесно време је боравио у западноевропским земљама, да би потом из Лондона отишао у Сједињене Америчке Државе као политички емигрант. Тамо је наставио своју мисионарску, проповедничку и књижевну делатност. Септембра 1950. године,

током боавка у Америци, Николај одлази у руски манастир Светог Тихона у Саут Кејнанум у Пенсилванији, где је предавао догматско и пастирско богословље, као и омилитику у православној руској Богословији. Кандидаткиња наводи речи професора Владимира Мајевског да је владика „проповедао обично на јеванђелске теме, изводећи мудре закључке и поучавајући слушаоце у вези са савременим животом и догађајима“, те да је „то чинио толико мудро да је свака његова реч поуке падала у душу слушалаца“. Током тог периода предавао је у новооснованој српској Богословији Светог Саве у Либертвилу, као и у њујоршкој Академији Светог Владимира, али и у руским богословијама: Богословији Свете Тројице у Џорданвилу и Богословији Светог Тихона у Пенсилванији, где се и упокојио 18. марта 1956. године. У потпоглављу под називом „Књижевно наслеђе владике Николаја“, кандидаткиња наводи хролошку класификацију његових дела, која су га сврстала у најистакнутије српске писце, мислиоце, беседнике и богослове (теологе). Беседничку делатност започео је још као ђак у Београдској богословији, а потом ју је наставио током студија у Београду. За собом је оставио и једно недовршено дело под насловом *Једини Човекољубац*. Из првог периода стваралаштва, кандидаткиња издваја *Молитве на језеру*, као и типолошки сродна дела *Религију Његошеву*, *Живот Светог Саве* и друга. Други период његовог стваралаштва, према мишљењу кандидаткиње, одликује објективност излагања и приказивања, док се његов аксетски преображај рефлектује на његово даље књижевни израз. Овом периоду припадају дела *Охридски пролог*, *Омилије*, *Исус Човекољубац*, као и многи други боголовски списи. Његов импозантан књижевни опус типолошки обухвата сва поља људске мисли: о Богу и свету, о човеку и његовој судбини, о појединцу и друштву, те о земљи и небу, што у својој студији запажа и Димитрије Д. Најдановић.

Треће поглавље дисертације носи наслов *Говорничке одлике владике Николаја Велимировића*. У њему кандидаткиња наводи основне психофизичке карактеристике беседника, које подразумевају и изучавање односа између беседника, беседе и аудиторијума, што уједно представља, како ауторка истиче, једно од суштинских питања класичне и хришћанске реторике. Ово становиште се ослања на Аристотелово схватање реторике као специфичне интеракције између *ethos*-а (карактера беседника), *logos*-а (садржаја говора) и *pathos*-а (дејства на емоције слушалаца), што се „проширује у живу комуникациону целину у којој беседник својим личним својствима обликује беседу, док беседа посредује његов утицај на аудиторијум, на који се уједно рефлектује.“ Према мишљењу кандидаткиње, овај модел се најбоље читује у беседничкој пракси владике Николаја, где је „његова личност давала ауторитет беседи, беседа је била продужетак његовог духовног и интелектуалног бића, док је аудиторијум реаговао не само на изговорене речи, него и на снагу његове духовне појаве“. То даље имплицира тезу да код Николаја беседник није само говорник, већ и духовни ауторитет, што подразумева да је његов *ethos* представљао основни предуслов делотворности беседе. Поред неспорног говорничког талента, који се огледао, према мишљењу кандидаткиње, у његовој способности да своје филозофске и богословске идеје изрази јасно, сликовито и разумљиво, његов дар и реторичке технике које је усавршио, нису били само стилска категорија, већ и директно средство комуникације са аудиторијумом. Он је умео да своје ставове приближи свакодневном искуству слушалаца, док је његова интелектуална фелксбилност чинила његове беседе динамичним и разумљивим, услед чега је и сам аудиторијум остајао интелектуално ангажован. Томе је значајно допринела и његова интелигенција, која се испољавала кроз брзину мишљења, способност повезивања различитих идеја и вешту употребу аналогича. Овакав приступ прати античку реторичку идеју да беседник мора и својом појавом да потврђује оно што говори, што је код слушалаца имплицитно стварало утисак аутентичности, те снажно подстицало емоционално поистовећивање са поруком. Ослањајући се на античка начела успешног говорника, кандидаткиња је доноси кратак преглед личних карактеристика владике Николаја које су присутне у његовом беседничком умећу и делатности. На првом месту, она истиче његову духовност, харизму и аскетски живот, који су његовим речима давали изузетну моралну тежину. Слушаоци нису прихватили његове ставове само због логичке аргументације, већ и због чврстог уверења да их изговара човек који заиста живи оно што проповеда. Овоме је значајно допринесло и његово широко образовање, као и знања која су чинила окосницу логосне компоненте његовог беседништва. Оно је обухватало теологију, филозофију, књижевност, као и западну и источну мисао, што је, према мишљењу кандидаткиње омогућило да његове беседе

истовремено буду интелектуално утемељене и духовно надахнуте. Кандидаткиња даље као кључне карактеристике његовог беседничког ангажмана наводи самоувереност и сугестивност. Притом, она истиче да се владичина самоувереност очитовала у сигурности наступа, те да није имала карактер сујете, већ је произлазила из дубоког уверења у истинитост поруке коју преноси, док се трема – која као психолошки фактор увек постоји - у његовом случају трансформисала у стваралачку енергију. С друге стране, сугестивност је представљала једну од најважнијих одлика Николајевог израза. У ту сврху, он је често користио библијске слике, симболе и стилско-ритмичне реченичне констукције, што је директно утицало на *pathos* аудиторијума, омогућавајући да се порука не само интелектуално разуме, већ и дубоко осети. Кандидаткиња додатно наглашава и специфичан темперамент присутан у његовим беседама, који се огледао у споју мирне поучности и пророчке енергије. Уз помоћ динамике својих беседа, он је одржавао пажњу слушалаца и стварао осећај саучествовања у живом духовном догађају. Још једна од карактеристика Николајевог беседничког умећа била је његова осведочена духовитост и ведрина, чиме су његове поверемене афористичне опаске и ведар тон успевали да разбију формалну дистанцу између беседника и слушалаца. То је стварало атмосферу духовне блискости и значајно повећавало ефицијентност његове поруке. Такође, посебно је била запажена и његова меморија (*memoria*), која се очитовала у способности да у сваком тренутку цитира одломке из Светог Писма, дела светих отаца или мисли познатих филозофа. Овакав приступ деловао је импресивно на публику и додатно потврђивао његову компетентност као говорника. Наводећи физичке карактеристике владике Николаја, кандидаткиња, на првом месту, истиче његов продоран глас, баритон, који је, у синергији, са беспрекорном дикцијом, изражајношћу, огромним знањем и божанским надахнућем пленио пажњу слушалаца. Тако кандидаткиња наводи примере Цицерона и Квинтилијана, који су у својим делима *О говорнику* и *Образовање говорника* - за разлику од Аристотела, који је посветио велику пажњу самом садржају беседе - највећи акценат стављали на фигуру самог говорника, његове карактеристике и сам начин излагања беседе (*actio*). Ово становиште кандидаткиња поткрепљује изводима из владичине биографије и сведочанствима приређивача и издавача његових дела: свештеника Милана Д. Јанковића, Милисаву Д. Протића, владике Лаврентија (Трифуновића) и монахиње Јелене Јовичић. Ауторка даље наставља да је Николај, попут Демостена, разумео да истина, ма колико била убедљива кроз аргументе на папиру, у усменом извођењу има далеко снажније фактичко дејство на слушаоце. Док је Демостенова чувена прича о каменчићима у устима постала архетип беседничког вежбања, владика Николај је, према мишљењу кандидаткиње, створио другачији мит – да беседник не сме да говори са позиције апсолутног савршенства, већ из „ране, страдања, историјске трауме која се преображава у светлост“.

У четвртој поглављу под насловом „*Pathos, logos* и *ethos* владике Николаја Велимировића, кандидаткиња се осврће на Аристотелову реторику, наводећи да три врсте уметничког уверавања (*ethos, logos* и *pathos*), према Аристотелу, представљају предуслов за успех једне беседе. То је, како истиче кандидаткиња, био и Квинтилијанов став, с тим што је овај римски аутор примарни акценат стављао на етос говорника. Кандидаткиња се даље надовезује на Бахтинову дијалогску концепцију, уз помоћ које дефинише активну улогу слушалаца у процесу стварања и произношења беседе (*actio, pronuntiatio*). На тај начин, посредством етоса говорника, аудиторијум усваја одређене вредности, под утицајем патоса прихвата одређена осећања, док уз помоћ логоса развија мисаону активност засновану на логичкој аргументацији. Другим речима, кроз реторичку поруку остварује се двосмерна комуникација између пошиљаоца (говорника) и примаоца (слушалаца), чему терминолошки највише одговара Бахтинов појам „сабеседници“, у оквиру којег су активни сви чиниоци говорног чина. У наставку овог поглавља, кандидаткиња се детаљно осврће на присуство *ethos*-а, *logos*-а и *pathos*-а у Николајевом беседништву. Кад је реч о *ethos*-у, ауторка сматра да је владика свој реторски ауторитет, као и морални и интелектуални кредибилитет, изградио првенствено личним примером. Он је говорио у хришћанском духу и сведочио Христа сопственим животом, доследно одржавајући монашке завете, што је касније доживело свој врхунац кроз његово лично страдањем у логору Дахау. На тај начин се дистанцирао од негативних владалачких структура и отворено им се супротстављао. Свој кредибилитет је градио кроз личну жртву, духовност и морал, због чега његове беседе представљају врхунски пример усаглашености унутрашњег духовног стања беседника и саме

поруке коју носе његове духовне беседе. Кроз своје беседничко деловање, владика је настојао да пронађе тачке прближавања са публиком кроз заједничке вредности и примере, водећи се примером Христових параболоа. Када је реч о присуству *pathos*-а у његовим беседама, кандидаткиња се ослања на Квинтилијаново становиште да се у емоцијама огледа снага говора. Самим тим се може повући паралела и са Николајевим беседама, које обилују снажним емоционалним позивима са циљем духовног покретања слушаалаца, њиховог моралног преобликовања, преиспитивања савести и буђења личне одговорности. Као и код класичних ретора, емоција код владике Николаја није била сама себи циљ, већ и средство које служи истини и поуци. Према Аристотеловој *Реторици*, *pathos* представља способност беседника да изазове одређена осећања код публике како би појачао убедљивост своје поруке. Владика Николај гради свој *pathos* кроз живописне слике страдања, жртве и духовне борбе. Он то чини употребом библијских мотива који изазивају страх Божији или наду у спасење, затим, кроз контраст између греха и врлине, као и кроз снажне опомене које имају карактер моралног позива. Владика често користи драматичне описе духовног пада човека или страдања народа, како би пробудио осећај одговорности и покајања, јер се емоције у његовом говору увек заснивају на дубоком разумевању људске природе. Према Квинтилијану, нема убедљивог *pathos*-а без унутрашње искренности беседника, што се у потпуности поклапа са беседничким владике Николаја, чија емоција произлази из његовог дубоког религиозног уверења, при чему је понекад у излагању користио исповедни, а понекад оштри пророчки тон. Његов *pathos* није театралан, већ аутентичан, што у потпуности одговара Квинтилијановом идеалу према којем беседник мора бити морално и духовно уверљив да би могао емоционално деловати на аудиторијум. По Цицерону, врхунац беседничтва представља способност да се слушаалац не само увери већ и духовно потресе, при чему овај римски аутор наглашава значај стилских средстава која појачавају емоционални ефекат беседе. Николајев *pathos* се тако може препознати у реторичким питањима која подстичу унутрашње преиспитивање, затим у анафорама које појачавају утисак, антитезама које наглашавају моралне изборе, као и у метафорама које духовне истине приближавају свакодневном искуству слушаалаца. Николајев емоционални позив најчешће има три функције: покајничку (испитивање савести), охрабрујућу (буђење наде и вере) и педагошку (мотивисање на живот у складу са моралом). Стога је његов *pathos*, како закључује кандидаткиња, ближи хришћанској омилици него класичној реторици, иако се често користи њеним ресурсима и техникама. Када је реч о *logos*-у, посматраном кроз призму Аристотелове теорије, кандидаткиња сматра да га владика гради као синтезу богословске аргументације, догмата, тумачења Светог писма и рационалног објашњења духовних истина кроз свакодневне животне примере. Ауторка наводи да владика није наступао ауторитативно, већ је настојао да своје слушаоце подстакне на духовно искуство, што је у потпуности у складу с концептом аристотеловског логоса. Код Николаја *logos* је увек морална поука заснована на хришћанској етици и повезивању истине са врлином кроз аргументацију која има педагошки циљ. Његове беседе имају јасну логичку структуру: постављање проблема, тумачење кроз хришћанску истину и извођење поуке. Будући да говорник образује, а не само убеђује, *logos* код владике има васпитну функцију. Кандидаткиња овде помиње и Цицеронов спис *О Говорнику*, истичући да савршен беседник мора спојити мудрост (*sapientia*) и речитост (*eloquentia*), у чему се препознаје Николајев логос. То се, пре свега, односи на његову широку културу, познавање филозофије и повезивање хришћанске мисли са античким наслеђем, будући да он често користи историјске и духовне примере као аргументативна средства. У вези с тим, владика користи реторичке паралеле, антитезе и симболичка поређења како би апстрактне идеје учинио разумљивим. На крају овог поглавља, кандидаткиња наглашава да владика Николај поседује специфичну димензију која га разликује од античких ретора. Он је дубоко христоцентричан, па његова аргументација није само логичка, већ и богословска. Истину не доказује само разумом, већ и живим духовним искуством.

Пето поглавље дисертације носи назив „Хеленско реторско наслеђе и васпитни обрасци у говорима владике Николаја Велимировића“. У њему кандидаткиња истражује до које мере хеленско реторско и књижевно наслеђе у делу владике Николаја омогућава јасније разумевање начина на који хеленска реторика може бити примењена у контексту православне проповеди и васпитања. Кандидаткиња у овом поглављу дијахронијски анализира развој ове идеје, која свој врхунац достиже у спознаји истине и врлине код Сократа, Платона и Аристотела, чија васпитно-

образовна парадигма тежи ка изградњи најбољег човека. Паидеја, како кандидаткиња наглашава, у најширем смислу подразумева „дуготрајан процес изграђивања и обликовања личности и карактера у човеку и остваривања његовог укупног потенцијала“. Ова иста идеја се у хришћанству јавља у концепту обожења. Кандидаткиња разрађује овај појам кроз делатност владике Николаја, истичући да обожење представља крајњи циљ хришћанске паидеје, у којој је Христос врховна васпитно-образовна парадигма. Она се позива на Григорија Богослова који сматра да је општа паидеја - у којој су сједињене класична и хришћанска образованост – непроцењиви бисер. Кључна одлика Николајеве педагошке реторике, која доприноси ефикасности његових беседа, јесте прилагођеност језика, садржаја и наратива различитим образованим слојевима публике. Као још једну васпитну одлику, кандидаткиња наводи образац личног примера у говорима. Властитим примером говорник постиже снажан ефекат код слушалаца и изграђује ауторитет. Он се идентификује са својим васпитним обрасцима и на тај начин развија сопствени педагошки модел понашања, који се темељи на етосу говорника. Својим говорима владика успева да оствари висок ниво емоционалног утицаја на слушаоце (*pathos*). Индикаторе, односно мерљиве показатеље високе ефикасности у односу на остварен *pathos* проналазимо у сведочанствима његових савременика. Са васпитног становишта, централна улога Николајеве реторике јесте формирање вредности у човеку и његово усмеравање ка одговорности, жртвовању, солидарности, саосећању, дисциплини и преиспитивању личне савести, као и његово васпитање у православном духу. Васпитни ауторитет се заснива и изграђује на поверењу, а не на наметнутом ауторитету. Кандидаткиња даље наглашава како реторика Николаја Велимировића не искључује критичко мишљење, као ни подстицање критичке свести. Тако он често користи реторичка питања, парадоксе и контрасте који подстичу слушаоца да преиспита сопствене ставове и поступке. Васпитање код владике Николаја није схваћено као индивидуалан процес, већ као заједнички задатак народа. Стога су, према мишљењу кандидаткиње, његове беседе усмерене на заједницу као целину и као такве обликују колективне вредности и норме понашања.

Као један од васпитних образаца које проналазимо у делу владике Николаја, а које он користи као реторичко средство, издвајају се басне. Он је написао укупно десет басни које је написао и објавио у *Жичкој градини* 1937. године. Басна се у овом истраживању не посматра као књижевни жанр, већ првенствено као педагошки образац. Од Езопових басни, преко античке реторике и образовања, па све до хришћанских проповедника међу којима је и владика Николај, оне су представљале средство уз помоћ којег су се најосновније истине о човеку преносиле на једноставан, али дубоко делотворан начин. Николајеве басне су једноставне по форми, али дубоке по смислу. Као такве оне могу деловати и као почетна морална поука, али и као повод за озбиљно духовно размишљање. Управо кроз поистовећивање са ликовима из басне, читалац учи да препознаје последице одређених понашања. На тај начин он развија осећај за одговорност и правду. Према томе, ове басне и код Николаја настоје да пробуде унутрашњи однос према добру као вредности која превазилази индивидуалну корист. Управо овакви књижевни васпитни обрасци и средства, као што су беседе, посланице, писма и басне у делу владике Николаја представљају спону са античким појмом паидеје, која у хеленској традицији означава целокупан процес образовања и обликовања личности.

Анализирајући васпитне обрасце у његовим говорима, кандидаткиња полази од претпоставке да он следи старохришћански класицизам (Светог Василија Великог, Светог Јована Златоустог и Светог Григорија Богослова). Са добијањем слободе вероисповести развијало се и црквено беседништво. Како би допринели ширењу хришћанства, црквени беседници су, поред познавања Светог писма, морали да овладају и самом реториком. Због тога они у потпуности преузимају правила класичне реторике. Временом се развила омитика као посебна теолошко-реторичка дисциплина, која се бави структуром и начином излагања беседе, паралелно са развојем логике, реторике, стилистике и естетике. Истовремено, у четвртм веку се јавља покрет под називом друга софистика, који је тежио оживљавању класичне грчко-римске културе, са посебним нагласком на реторици. Утицај овог покрета се у црквеном беседништву најбоље огледао у све већој посвећености форми и стилу проповеди и њеној убедљивости и пријемчивости. Међутим, истовремено је постојала опасност да се уметничка форма стави испред духовне суштине. На то је указивао и сам Ориген, наглашавајући да црквена проповед,

поред надахнућа, изискује лични труд и припрему сваког говорника. Стога кандидаткиња закључује да црквени оци тог времена представљају пример успешног спајања класичног образовања и хришћанске духовности.

Реторичка анализа и мерљиви индикатори фактичког дејства беседништва владике Николаја омогућавају увид у то, на који начин његово беседништво представља вид неформалног образовања, будући да утиче на морално сазревање појединца и заједнице. Анализом говора, утврђено је да је он слушаоцима давао јасне моралне примере кроз поређења, подстичући их на деловање. На тај начин, владика позива слушаоца на лични одговор, не дозвољавајући му да буде само пасиван прималац поуке. У том смислу, црквени оци представљају пример успешног спајања класичног образовања и хришћанске духовности. Њихов највећи допринос огледа у стварању равнотеже између класичне реторике и хришћанске проповеди засноване на Светом писму. Свети Василије Велики је посебно наглашавао значај класичног образовања у свом делу *Беседа о користи младима од јелинских списа*, који се може посматрати као својеврсни програмски текст ранохришћанског класицизма. Захваљујући управо Василију Великом, Григорију Назијанском и Јованом Златоустом, античка реторика није препуштена заборава, већ су се њени принципи делотворно примењивали у хришћанском беседништву. Владика Николај се због свог беседничког дара и по угледу на Јована Златоустог, назива српским Златоустим. Кандидаткиња повлачи бројне паралеле између ова два светитеља. Обојица су стекли образовање из области филозофије и световне мудрости, али су остали верни „једноставности јеванђељске истине“. Такође, обојица су живели аскетски и били спремни на страдање ради истине. Протерани са својих епископских катедри, живот су окончали у прогонству, да би касније били прослављени у свом народу, али и шире, стекавши углед васељенских учитеља. Иза себе су оставили богато литургијско и молитвено наслеђе: Златоусти кроз свету литургију и молитвословља, а владика Николај кроз службе, акатисте и каноне. Са андрагошког становишта, осим Николајевих беседа, значајна су и његова *Мисионарска тисма*, која по својој садржини имају изразит васпитни карактер. Она представљају збирку од триста одговора владике Николаја на питања која се тичу духовног и свакодневног живота. Кандидаткиња сматра да су ова писма један од најзначајнијих облика духовно-педагошког и андрагошког деловања владике Николаја. Она по свом садржају превазилазе оквири богословске литературе и постају живи дијалог између учитеља и човека у егзистенцијалној неодоумици. Управо у тој форми непосредног обраћања лежи његова изузетна педагошка и андрагошка вредност. Владика Николај овде не излаже апстрактне догматске истине, већ их конкретизује кроз животне ситуације, чиме омогућава читаоцу да препозна сопствено искуство у тексту. Ова писма имају андрагошки карактер, будући да су, пре свега, усмерена ка одраслом човеку који већ поседује одређено животно искуство, али тражи утеху, смисао или духовну оријентацију. Свако писмо се бави питањем које произлази из свакодневног живота, било да је реч о патњи, неправди, страху или некој недоумици. Његов одговор има трансформативну, а не информативну вредност, будући да владика настоји да промени начин на који човек разуме своју ситуацију и да га усмери ка духовном преображају. Посебна одлика ових писама огледа се у њиховој дијалогској структури, јер иако је реч о писаном тексту, он задржава карактер живе речи. Ова писма истовремено развијају и оно што се може назвати духовном рефлексивношћу. Она није само интелектуална, већ и морална и духовна, при чему се читалац подстиће да преиспитује своје ставове, поступке и животне изборе, што представља један од кључних циљева педагогије и андрагогије. Кандидаткиња даље наводи да је просветитељски рад један од најзначајнијих, али недовољно систематично истражених аспеката укупног деловања владике Николаја Велимировића. У оквиру свог просветитељског рада, Николај показује изузетну осетљивост за друштвене и културне проблеме свог времена. У раду се посебно издвајају владичина размишљања о еманципацији и образовању жена, при чему се подвлачи да је он разумео значај образовања женске популације као важног фактора културног и моралног напретка друштва. На тај начин, како кандидаткиња тврди, његова андрагошка мисао добија и социјалну димензију, јер се образовање не посматра само као лични, већ и као општедруштвени процес. Његова просветитељска делатност огледа се и у начину на који комуницира са народом. Наиме, он као мисионар и беседник не користи затворен, академски језик, већ се обраћа једноставно, сликовито и језгровито. Андрагошка мисао и просветитељски рад владике Николаја заснивају се на идеји

да је човек биће позвано на непрестано усавршавање, при чему, образовање није завршен процес, већ трајни пут који води ка духовној зрелости. Владика је учествовао и на многим конференцијама за младе, где је држао едукативне беседе. Између осталог, он је отворено говорио о последицама затварања школа, као и о потреби стварања епархијских фондова за штампање религиозне литературе.

Шесто поглавље дисертације носи назив *Реторичка анализа корпуса беседа владике Николаја Велимировића*. Кандидаткиња наводи како је ово истраживање драгоценост с филолошког аспекта, јер показује како језик може деловати као педагошко средство које обликује вредности, ставове и понашање појединца и заједнице. Реторски аспект омилија, а потом и тематских беседа, критички су преиспитивали Лазар Мирковић, Јован Скерлић, Бранко Лазаревић и Димитрије Најдановић. Они су у својим освртима највише истицали богословску и филозофску садржину, као и мисаону дубину владичиних проповеди. Ипак, поменути аутори се нису детаљније бавили реторичком анализом његових беседа, што је оставило отворен простор за даља истраживања. Према садржају Николајеве беседе се деле на: религиозно-хуманситичке, религиозно-националне, апологетско-полемичке и херменеутичке, којима је тумачио Свето писмо и друге литургијске текстове. У дисертацији су анализирани следеће беседе: *Црква и револуциона педагогика*, *О слободи*, *Нови идеал у васпитању*, *О омладинском песимизму*, *Шекспир-Свечовек*, *Беседа о омладини*, *Друга беседа омладини*, *Проблем васпитања и Посланица омладини*. Анализа поменутих беседа је највећим делом утемељена на предочавању историјског и друштвеног контекста, као и на реторичкој, језичко-стилској и дискурзивној анализи, уз свеобухатно испитивање индикатора фактичког дејства говора пред одређеним аудиторијумом. У беседама владике Николаја доминирају фигуре мисли, које служе за дубље нијансирање значења и снажну друштвену критику. Својом динамиком посебно се издваја градација, којом се наглашава деструктивна природа револуционарног насиља кроз низ језичких јединица које појачавају основну мисао (нпр. спремност револуционара да „запали цео свет”). Истовремено, антитеза се јавља као основно композиционо начело и структурални ослонац целокупног Николајевог беседничког израза. Она почива на општром контрасту појмова: унутрашње револуције наспрам политичке, добра наспрам зла, као и тежине преображаја сопственог бића у односу на лакоћу „превртања света”. Слично томе, парадокс се користи за повезивање наизглед неспојивих појмова, попут изједначавања хришћанског васпитања са истинским револуционарним чином. Иронија и сарказам служе као примарна оруђа за критику тадашњег образовања и грађанског лицемерја. У том контексту владика користи дијасирам - специфичну подврсту ироније - како би разобличио егоизам „малих диктатора” и друштвене елите („госпођо министарка, госпођо милионарка”), наглашавајући да тадашње школе уче младе свему осим човечности. Ове фигуре, често удружене са хиперболом, служе за истицање моралне кризе и неопходности духовне револуције у души појединца. Метафора у беседама владике Николаја надилази дословно значење и постаје кључно средство за осликавање духовних истина. У том смислу, централни појмови попут „кваса револуције” метафорично представљају Цркву и процес унутрашњег преображаја, док се историја дефинише као „грађевина” у којој је сваки човек позван да буде „отесан и углачан камен”. Ове слике дају беседи дубоку метафизичку димензију, наглашавајући да Христов ауторитет није политички, већ првенствено есхатолошки. Посебну снагу изразу даје хипотипоза – стилска фигура којом се предмет говора описује толико живописно да слушаца стиче утисак непосредног присуства и фактичког дејства описаних догађаја. Овако истанчана употреба фигура, попут метафоре детета као „новорођеног војника против зла”, доказ је владичиног врхунског реторског умећа и пажљивог планирања саме композиције беседе. Метафорама владика Николај образлаже и кризу у којој се друштво тада налазило, при чему јасно развија есхатолошки тон, указујући на последња времена и кључни значај стицања заједнице с Богом. Тако, на пример, беседу „Црква и револуциона педагогика“ одликује доминантан педагошки дискурс, будући да аутор кроз илустративне примере нуди конкретне савете родитељима. Он оштро критикује егоистично васпитање и тадашње системски образовни модел који је довео до рата, Насупрот друштвено-техничком напретку, владика примарно тежи духовном напретку појединца и јачању патриотског духа. С тим у вези, револуциона педагогија коју он предлаже у потпуности је у православном духу. Оваквим метафоричким сликама, не само да разобличава друштвене аномалије, већ и нуди трајни

васпитни путоказ. Уместо спољашњег преврата он иницира унутрашњи преокрет и позива на примену новог модела васпитања, односно на духовну револуцију и промену вредности, што посредно доводи и до спољашњег преображаја. Николајева беседа је дубоко укореењена у теорији говорних чинова. Кроз асертивне исказе, он износи ставове којима утврђује истину и врши етичко уверавање публике (*ethos*). Према Аристотеловим поукама, говорник мора познавати емоционално стање свог аудиторијума да би на њега деловао. Николај то постиже специфичним емоционалним аргументовањем (*pathos*), представљајући Христа као вођу највеће и најуспешније револуције – оне која се зачиње и остварује унутар саме људске душе. У беседама владике Николаја најзаступљенији су директивни говорни чинови, којима владика директно утиче на реакције и понашање слушалаца. Дајући конкретна упутства („Научи га да ти се свако вече исповеди”), он остварује своју примарну васпитну функцију. Овакав спој теоријског знања, веште употребе стилских фигура и психолошког разумевања публике чини његове беседе врхунским примером хришћанске реторике. Ефикасност реторике владике Николаја огледа се у снажном одјеку који су његова дела, попут *Беседа под гором* и *Изнад греха и смрти*, имала у тадашњој јавности. Позитивне оцене истакнутих критичара, попут Јована Скерлића, као и брзо распродати тиражи, потврђују да су његове речи имале значајно фактичко дејство на публику. Анализа приказа из тадашње периодике и штампе, које је прикупио свештеник Милан Д. Јанковић, недвосмислено указује на Николајев врхунски књижевни дар и говорничку вештину.

У седмом поглављу под називом *Васпитне тенденције и фактичко дејство реторичког модела владике Николаја Велимировића*, кандидаткиња разматра састав аудиторијума којем се владика Николај обраћа, истичући педагошке и андрагошке карактеристике његовог реторског наступа. Иако су анализиране беседе примарно усмерене ка васпитању деце и омладине, њихов непосредни аудиторијум чине одрасли, родитељи, наставници, интелектуалци, као и савремена читалачка публика. Циљ оваквог модела није само да васпита децу, већ да непосредно васпитава и одраслу особу кроз форму духовне андрагогије. На тај начин, жива реч постаје кључни инструмент трансформативног учења, усмереног ка моралном и духовном преображају појединца унутар заједнице. Кандидаткиња даље наводи како реторички модел владике Николаја тежи ка преиспитивању савести, самодисциплини и друштвеној одговорности, што у потпуности кореспондира са савременим концептом рефлексивног учења. У педагошком контексту говорник је ауторитет који обликује адресата, док је у андрагошком контексту неко ко помаже одраслима у учењу и ко поставља отворена питања, иницира њихову саморефлексију и унутрашње промене.

У осмом поглављу под називом *Синтеза резултата реторичке анализе корпуса и педагошке реторике владике Николаја Велимировића* кандидаткиња истиче да су, са становишта филологије, говор и језик владике Николаја служили као примарно средство за морално, културно и друштвено обликовање личности, као и за изградњу вредносног система код аудиторијума различитих образовних слојева. По својим карактеристикама, језик владике Николаја припада београдском стилском моделу, али је дубоко укореењен у православној књижевној традицији. Лексика је обогаћена пажљиво одабраним црквенословеницима, архаизмима и речима из завичајног говора, као и многим сложеницама (напр. свечовечност, пансловенизам, панхуманизам и др.). Од глаголских времена, која се истичу у наративној и стилској функцији, нарочито су уочљиви аорист и имперфекат. Кандидаткиња наводи како је језик владике Николаја „увек симболичан, понекад парадоксалан и константно поетичан“. Књижевна критика као његову стилски најлепшу беседу издваја говор „О великом имену“ из збирке *Беседа под гором*, који је одржао још 1912. године као јеромонах. Бранислав Нушић, као и каснији приређивачи реторичких антологија, уврстили су ово дело међу најзначајније примере српског и светског беседништва, у којем је посебно дошло до изражаја његово дубоко познавање различитих религија, народа и језика.

У деветом поглављу под насловом *Фактички утицај педагошке реторике и ефицијентност говора владике Николаја Велимировића* кандидаткиња истиче како трајан ефекат беседништва примарно зависи од усклађености речи с делима, јер у супротном, реторички наступ губи фактичко дејство на слушаоце. Стилска ефицијентност и комуникативна ефикасност, по

мишљењу кандидаткиње, доприносе успеху беседе. Овај концепт директно кореспондир са лингвистичком теоријом Радоја Симића, према којој термин „ефицијентност“ подразумева скуп вредносних обележја знака који доприносе његовом комуникативном успеху. На тај начин, како објашњава руска лингвисткиња Маргарита Н. Кожина, сва стилска средства у говору имају заједничку функцију – усмереност на ефективност исказа. Однос жељене и стварне ефицијентности се испољава у вештини избора грађе и способности обликовања исказа. У оквиру овог поглавља, кандидаткиња образлаже индикаторе, односно мерљиве и уочљиве показатеље утицаја беседе на публику. Они се могу посматрати кроз реторичку ефикасност, док се успех процењује кроз образовни утицај и андрагошку ефикасност (духовну трансформацију одраслих слушалаца). Узимајући у обзир конкретан историјски и просторни контекст, као физички показатељи ефицијентности издвајају се: значај саме институције у којој је говор одржан, број присутних, присуство утицајне публике и њене реакције. Показатељ реторичког успеха говорника јесу и континуирани позиви за говоре. Дијахронијски посматрано, показатељи трајног ефекта потврђују преводи говора на стране језике, поновно објављивање и штампање говора, репринт издања и аудио репродукција, као и учестало цитирање у научној литератури, усменој традицији и другим медијским форматима. Мерљив исход говора јесте чињеница да говори изазивају даље расправе. Кованице попут термина „свечовечност“, које у српском језику нико пре њега није употребио, и данас представљају активан део нашег лексичког фонда. Као мерљиве савремене индикаторе, кандидаткиња наводи тираж и репринте беседа владике Николаја, број издања и превода, као и цитирање у јавним публикацијама (штампа, јавни говори, образовне конференције, интернет портали). Ауторка, такође, наводи чињеницу да је владика Николај Велимировић имао снажан утицај у развоју верске наставе, која је према уџбеницима и програмима доживела врхунац у међуратном периоду. Његова књига *Вера светих: катихизис Источне православне цркве*, написана је на енглеском језику и користила се као уџбеник веронауке српској деци при српским школама у Америци. На крају овог поглавља, кандидаткиња као прилог доноси сведочанства савременика о владици Николају, која служе као индикатори фактичког дејства његових говора.

У десетом поглављу под називом *Један од могућих педагошко-реторичких модела тематске беседе*, кандидаткиња износи свој став како беседништво владике Николаја може да инспирише креирање једног од могућих модела педагошке реторике који би био применљив у савременој реторичкој или омилитичкој дисциплини. Као кључан фактор за успех неке беседе, издваја се темељна припрема, што и јесте била одлика Николајеве беседничке умешности. Тако ауторка наводи пример који илуструје начин на који беседник задобија наклоност публике. Беседу је, по њеном мишљењу, потребно започети позитивним исказом или примерима, а никако негативним ставовима или критиком. На пример, уместо тврдње да су „родитељи криви што деца нису одговорна“, много је боље рећи да „наша деца одрастају у свету који их учи да буду успешни, али не и да буду одговорни“. У том контексту, *ethos* мора бити дубоко морално утемељен у самом говорнику, али никако искључив или осуђујући, већ увек прожет хришћанским милосрђем и праштањем. Примарни циљ педагошке реторике мора бити васпитање усмерено на свеобухватно обликовање карактера, а не само пуко развијање одређених компетенција и вештина. Уводни проблем унутар беседе потребно је конципирати као педагошки узрок који генерише шире друштвене појаве. Овакав беседнички образац успешно се развија употребом реторског питања када се тражи извориште конкретног проблема. Реторско питање се у овом моделу користи као средство за интелектуално и емоционално покретање слушалаца. Кандидаткиња, такође, предлаже да беседник развије своју главну идеју око једног кључног појма коме би дао ново семантичко значење. Тај појам би уједно представљао средишњи део саме беседе. Завршетак беседе мора да садржи кратку рекапитулацију суштине проблема који се обрађује у беседи, као и снажну поруку која подстиче публику на деловање. На крају овог поглавља, кандидаткиња даје и свој лични пример једног модела беседе.

У закључном делу своје дисертације, кандидаткиња укратко сумира резултате свог истраживања.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Иако постоје бројна истраживања која се баве духовним и књижевним прегнућем, као и значајем теолошких и филозофских дела владике Николаја Велимировића, до сада се није научно приступало анализи његових тематских беседа, предавања и говора одржаних на универзитетима и јавним скуповима у Краљевини Србији, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевини Југославији, Енглеској и Америци. Стога резултати овог истраживања пружају прву систематску реторичку анализу поменутих говора и њихову ревалоризацију. На друштвеном плану, ови говори остварују свој практични допринос кроз могућност примене резултата истраживања у развоју образовних програма, унапређењу беседничке вештине, у неговању говорне културе, као и кроз покретање ширих јавних расправа о значају духовних и васпитних вредности у савременом друштву. Теоријски допринос обухватао би могућност изналажења једног од могућих модела педагошко-реторичке анализе, као и дефиниције појма васпитног беседничког *ethos*-а. Слично томе, у беседничком деловању владике Николаја до сада нису били детаљно разматрани нити препознати хеленски васпитни обрасци и антички идеал образовања - *paideia*, као ни одређени елементи педагошке реторике присутни у његовим говорима. Такође, не постоје ни посебне студије које се баве утицајем његових говора на образовне праксе. Кандидаткиња наводи да ова теза има научни и практични друштвени значај. Научни значај овог рада огледа се у бољем разумевању синтезе хеленске реторике и православне духовности у делу владике Николаја, као и у препознавању хеленских метода и модела који се примењују у хришћанској реторици као васпитно средство. Стога се проучавањем овог споја открива дубљи смисао његових беседа и њихов утицај на српску културу и васпитање. С васпитног аспекта истраживање беседништва владике Николаја значајно је за сагледавање начина на који су његови реторички поступци извршили утицај на слушаоце и како његов реторски модел и приступ могу бити и данас васпитно делотворни у јавном, културном и образовном дискурсу. Ова дисертација доноси и научно утемељено одређење појма педагошке реторике, са посебним фокусом на њену специфичну образовно-моралну функцију. У културно-историјском погледу, ова теза представља покушај ревалоризације беседа владике Николаја Велимировића као дела нематеријалног културног наслеђа српског народа, уз процену његовог утицаја на православно образовање и црквену беседничку праксу у 20. и 21. веку.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „**Хеленско реторско наслеђе и васпитни обрасци у говорима владике Николаја Велимировића**“ аутора мср Љубице Петковић, констатовано је да утврђено подудараре текста износи 3%.

Овај степен подударности последица је цитата, као и већ објављених библиографских јединица коришћених током израде дисертације, општих места и података, као и претходно публикованих резултата докторандових истраживања, а који су проистекли из његове дисертације, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Хеленско реторско наслеђе и васпитни обрасци у говорима владике Николаја Велимировића“ кандидата мср Љубице Петковић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Хеленско реторско наслеђе и васпитни обрасци у говорима владике Николаја“, коју је урадио кандидат мср Љубица Петковић под менторством др Ане Елаковић-Ненадовић и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Предраг Мутавцић
председник Комисије
2. _____
др Катарина Поповић
члан Комисије
3. _____
др Снежана Божанић
члан Комисије
4. _____
др Тихон Ракићевић
члан Комисије
5. _____
др Драгана Димитријевић
члан Комисије